

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

TH ./ riksåklagaren ang. grovt övergrepp i rättssak m.m.

(Svea hovrätts dom den 29 oktober 2018 i mål B 8122-18)

Riksåklagaren har förelagts att svara skriftligen på överklagandet. Jag vill anföra följande

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom. Jag motsätter mig inte att prövningstillstånd meddelas.

Bakgrund

TH har dömts för misshandel och grovt övergrepp i rättssak. Påföljden har bestämts till fängelse 2 år och 1 månad.

Det åtal om grovt övergrepp i rättssak som tings- och hovrätten funnit i sin helhet styrkt lyder enligt följande.

TH har mellan den 29 mars 2018 och den 27 juni 2018 på S-gatan, H kommun angripit EW för att förmå henne att gå till polisen och återta sin berättelse för att på så sätt undkomma en utdömd fängelsedom. Angreppet har bestått i att TH vid ett flertal tillfällen ofredat EW genom att sätta sig på henne och/eller hålla fast henne och uppmana henne att ta tillbaka sin berättelse. Han har även vid upprepade tillfällen tjatat på henne att åka till polisen samt förmått henne att skriva en resningsansökan åt honom. THs agerande har medfört lidande och skada för EW.

TH har därutöver den 26 juni 2018 i det gemensamma hemmet på S-gatan, H kommun angripit EW genom att misshandla henne för att förmå henne att gå till polisen för att återta sin berättelse. Angreppet bestod i att TH tryckte ned EW i en soffa, satte sig på henne och tog därefter strypgrepp på henne upprepade gånger. Han har även dragit EW i håret. Av misshandeln fick EW punktblödningar på halsen, en bula i huvudet, blåmärken på hals, överkropp, armar och ben samt blodsutgjutelser i hårbotten.

Brottet bör bedömas som grovt då det pågått under lång tid, att det rört sig om upprepat våld och att TH den 26 juni 2018 tagit upprepade strypgrepp på EW vilket varit en livsfarlig gärning.

TH begick gärningen med uppsåt.

Under huvudförhandlingen vid tingsrätten tillade åklagaren att gärningen bör bedömas som grov även eftersom TH begått den mot en närstående i det gemensamma hemmet.

Överklagandet till Högsta domstolen

TH yrkar att han ska dömas för övergrepp i rättssak av normalgraden och att påföljden till följd härav ska sättas ned.

Han gör gällande att de gärningar han gjort sig skyldig till inte står i paritet med gärningar som enligt förarbetsuttalanden samt i flera underrättsavgöranden ansetts utgöra grovt brott. Förarbetsuttalandena förmedlar enligt honom inte tydligt hur bestämmelsen ska tillämpas. Utöver detta har i underrätterna utvecklats en inkonsekvent praxis och såvitt känt har inte Högsta domstolen angett riktlinjer i denna fråga. Det är därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

Grunderna för min inställning

Enligt 17 kap. 10 § första stycket brottsbalken döms den som med våld eller hot om våld angriper någon för att han eller hon gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd döms för *övergrepp i rättssak* till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att han eller hon avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom eller henne från att avge en sådan utsaga.

Om brottet är grovt döms enligt tredje stycket samma lagrum för *grovt övergrepp i rättssak* till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas

1. om det har uppkommit eller funnits risk för betydande men för det allmänna eller någon enskild,
2. om gärningen har innefattat våld eller hot av allvarligt slag, eller
3. om gärningen annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Brottsbeskrivningen avseende övergrepp i rättssak har i sak varit oförändrad sedan brottsbalkens tillkomst. Straffskalan har dock ändrats vid ett flertal tillfällen.

Vid brottsbalkens tillkomst var straffskalan för övergrepp i rättssak böter eller fängelse i högst två år. Den särskilda straffskalan för den grova formen av brottet tillkom den 1 juli 1982 (prop. 1981/82:141, bet. 1981/82:JuU:49 respektive 60, rskr. 1981/82:361, SFS 1982:405). Skälen till att det grova brottet infördes var problem med anknytning till främst lagföring för grov narkotikabrottslighet. I motiven anfördes att det hade förekommit i en, som det

föreföll, ökande utsträckning att vittnen och tilltalade inte velat tala fritt under förhören. Enligt departementschefen kunde det på goda grunder antas att orsaken i en hel del fall hade varit fruktan för lagstridiga repressalier av olika slag. Departementschefen betonade att straffskalan för det grova brottet bör reserveras för fall där gärningsmannen har visat stor hänsynslöshet och betydande men för det allmänna eller någon enskild har uppkommit till följd av gärningen (a. prop. s. 34 f.).

I tiden därefter ändrades straffskalan den 1 juli 1993 till böter eller fängelse i högst ett år för normalgraden av brottet och till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år för det grova brottet (prop. 1992/93:141, bet. 1992/93:JuU16, rskr. 1992/93:220, SFS 1993:207). Dessa ändringar syftade bl.a. till att minska överlappningen av straffskalorna (a. prop. s. 25 f. och 46 f.).

Straffskalan ändrades återigen den 1 juli 1997 (prop. 1996/97:135, bet. 1996/97:JuU19, rskr 1996/97:218, SFS 1997:389). De ändringar som då gjordes innebar för normalgraden av brottet att straffmaximum höjdes till två års fängelse samt för det grova brottet att straffminimum höjdes från sex månader till ett års fängelse och att straffmaximum höjdes från fyra till sex års fängelse. Straffskalan för denna typ av brott närmade sig då straffskalan för mened. Bakgrunden till straffskärpningen var uppkomsten av grupper som öppet ställde sig utanför lagen och som inte gjorde någon hemlighet av att de negligerade den offentliga rättsordningen. I motiven uttalas bl.a. att klimatet i och omkring rättegångar under en följd av år hade hårdnat. Det framhölls även att det förekommer att män som anmäls för kvinnomisshandel eller sexuellt våld tvingar den utsatta kvinnan med våld eller hot om våld att ta tillbaka sin anmälan. Enligt regeringen talade därför starka skäl för att det straffrättsliga skyddet för vittnen och andra förhörspersoner måste förstärkas ytterligare. Mot denna bakgrund ansåg regeringen att det förelåg ett behov av en generell strängare syn på sådana direkta angrepp på rättsordningen som omfattas av straffbestämmelsen för övergrepp i rättssak (a. prop. s. 7 f.).

Den nu gällande straffskalan för övergrepp i rättssak infördes den 1 juli 2002 (prop. 2001/02:59, bet. 2001/02:JuU12, rskr. 2001/02:164, SFS 2002:17). Straffskalorna anpassades därvid till straffskalorna för mened. Detta innebar att straffet för grovt brott höjdes till fängelse i lägst två och högst åtta år, att böter utgick ur straffskalan för normalgraden av brottet och att maximistraffet för normalgraden höjdes till fängelse i fyra år samt att en särskild straffskala, böter eller fängelse i högst sex månader infördes för ringa fall. Enligt motiven skulle ändringarna ses som en generell uppgradering av straffvärdet för övergrepp i rättssak. Avsikten var dock inte att påverka den nyanserade straffmätning efter brottets straffvärde som förekom vid tiden före lagändringen. En samlad bedömning måste göras av omständigheterna i det enskilda fallet. Regeringen, som hänvisade till uttalandena i prop. 1981/82:141 s. 34 ff. och prop. 1996/97:135 s. 10) uttalade därvid att straffskalan för grovt brott även fortsättningsvis borde reserveras för fall där gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet och betydande men för det allmänna eller någon enskild har

uppkommit eller riskerat att uppkomma till följd av gärningen (prop. 2001/02:59 s. 46).

De särskilda kvalifikationsgrunderna i 17 kap. 10 § tredje stycket brottsbalken infördes den 1 juli 2016 (prop. 2015/16:113, bet. 2015/16:JuU16, rskr. 2015/16:234, SFS 2016:508). Genom samma lagstiftningsärende infördes kvalifikationsgrunder som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt också i flera andra straffstadganden, såsom olaga tvång, olaga hot, utpressning, våld eller hot mot tjänsteman, grovt rån och trolöshet mot huvudman. I motiven uttalas bl.a. att avsikten med lagändringarna är att säkerställa att försvårande omständigheter vid brott som begås inom ramen för kriminella organisationer eller andra kriminella grupperingar får ett tydligt genomslag vid gradindelningen, för att därigenom utvidga tillämpningsområdet för de grova brotten. Samtidigt uttalades att det är viktigt att beakta att brott som begås inom den organiserade brottsligheten också förekommer i sammanhang utan anknytning till denna. Enligt regeringen borde utformningen av nya kvalifikationsgrunder därför ske med beaktande av att de skulle införas i generellt tillämpliga straffbestämmelser (a. prop. s. 59).

I författningskommentaren till nu gällande 17 kap. 10 § brottsbalken uttalas bl.a. att uppräknningen av kvalifikationsgrunderna i tredje stycket inte är uttömmande och att frågan om brottet ska bedömas som grovt ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet. Vidare att den första punkten avser fall där det har uppkommit eller funnits risk för betydande men för det allmänna eller någon enskild, varigenom ett tidigare förarbetsuttalande lagfästes (prop. 1981/82:141 s. 36). När det gäller de övriga punkterna hänvisas det till författningskommentaren till 4 kap. 4 § brottsbalken (a. prop. s. 93).

I författningskommentaren till 4 kap. 4 § brottsbalken uttalas bl.a. att uttrycken ”särskilt hänsynslös art” och ”särskilt farlig art” omfattar en mängd tänkbara kvalificerande omständigheter. Till gärningar av *särskilt hänsynslös art* bör hänföras främst sådana där det försvårande inslaget rör brottsoffret situation eller karaktären på angreppet mot honom eller henne. Hit rör bl.a. gärningar som utförs mot en person som befinner sig i en skyddslös ställning, är i beroendeställning till gärningsmannen eller befinner sig i numerärt underläge. Ett olaga tvång kan t.ex. vara grovt när tvånget har utövats mot ett yngre barn. Det kan också vara fråga om att gärningsmannen har hotat att utöva allvarligt våld mot den tvingades barn eller någon annan närstående (a. prop. s. 84).

Min bedömning

Tingsrätten, i vars bedömning hovrätten instämmer i, uttalar i sina domskäl bl.a. följande (tingsrättens dom s. 11).

TH har gjort sig skyldig till upprepade fall av gärningar som var och en är att bedöma som övergrepp i rättssak. Innan tingsrätten går över till frågan om

rubricering av händelserna under åtalpunkt 1 finns det skäl att ta ställning till om förfarandet utgör ett eller flera brott.

Det finns inte några generella regler för vad som utgör en så kallad brottsenhet respektive för vad som i stället ska bedömas som flera brott. Bedömningen måste göras med utgångspunkt i den typ av brott som är aktuell. Avgörande blir i regel om det rör sig om olika gärningar mot en och samma målsägande samt det rums- och tidsmässiga sambandet mellan gärningarna.

I detta fall rör det sig om en serie av likartade kränkningar i form av främst ofredanden, i nära anslutning till varandra och utan egentligt uppehåll, mot en och samma målsägande i det gemensamma hemmet. EW har berättat att TH varit på henne om domen och om att hon skulle ändra sina uppgifter och ställa allt till rätta nästan varje dag. Hon har beskrivit en tillvaro av vad som närmast kan liknas vid oupphörlig psykisk terror under den åtalade perioden. TH har också återkommande ofredat henne fysiskt i samma syfte. Förfarandet har slutligen kulminerat med en mycket allvarlig misshandel. Ett sådant ihärdigt, systematiskt förfarande utan urskiljbara uppehåll mot en och samma målsägande under en sammanhängande period i det gemensamma hemmet som det här har varit fråga om bör bedömas som *ett fall* av övergrepp i rättssak (jfr tex. Göta hovrätts dom den 4 maj 2017 i mål nr B 721-17).

När det gäller att bedöma om brottet är grovt eller inte ska som sagt en helhetsbedömning av samtliga omständigheter göras. I detta fall har det i och för sig inte rört sig om någon sådan systemhotande verksamhet, inom ramen för en grov organiserad brottslighet, som ibland bedöms som och utgör ett mer typiskt fall av grovt övergrepp i rättssak. Det aktuella brottet bör ändå bedömas som grovt på de skäl som åklagaren har angett i sin gärningsbeskrivning och i övrigt under huvudförhandlingen. Det kan härvid nämnas att TH har invänt att det av rättsintyget framgår att EWs tillstånd har varit livshotande bara om hon har varit avsvimmad och att varken hennes egna uppgifter eller annat i utredningen tyder på att hon svimmat av. Detta är i och för sig riktigt, men det som har gjorts gällande från åklagarens sida och som också bidrar till att brottet ska bedömas som grovt är att gärningen med upprepade stryppgrepp har varit livsfarlig. Stryppgrepp är nämligen en form av livsfarligt våld. I detta fall har det rört sig om flera hårda stryppgrepp vid vilka TH har använt sin kroppsvikt och där det sista har varit särskilt allvarligt. EW har sålunda beskrivit hur det flimrade för hennes ögon och hur hon drabbades av dödsångest.

TH ska alltså för gärningarna enligt åtalpunkten 1 dömas för ett fall av grovt övergrepp i rättssak.

För egen del instämmer jag i domstolarnas bedömningar att gärningarna sammantaget ska anses utgöra ett fall av övergrepp i rättssak och att brottet ska rubriceras som grovt. Jag vill därutöver tillägga följande när det gäller brottets rubricering.

TH och EW hade varit sammanboende under flera års tid när TH mot sitt nekande dömdes för våldtäkt av EW begången den 9 februari 2017. Påföljden bestämdes till fängelse i 2 år. (Södertörns tingsrätts dom den 29 mars 2017 i mål B 1959-17 och Svea hovrätts dom den 27 mars 2018 i mål B 4017-17).

Bevisningen i det målet bestod av målsägandens berättelse samt stödbevisning i form av journalanteckningar, rättsintyg och fotografier över målsägandens skador, händelserapport och uppspelning av larmsamtal samt förhör med de anmälningsupptagande poliserna. TH, som var häktad i det målet, försattes på fri fot efter huvudförhandlingens avslutande i tingsrätten. TH och EW återupptog kort därefter sin relation och då även samboskapet. Efter tingsrättens fällande dom och inför huvudförhandlingen i hovrätten kontaktade EW polis och ville lämna nya uppgifter till fördel för TH. Förundersökningen återupptogs och EW hördes på nytt av polis och det hölls också tilläggsförhör med henne i hovrätten. EW återkallade även sin skadeståndstalan mot TH (tingsrätten hade förpliktat honom att betala 115 000 kr jämte ränta till EW). De nya uppgifterna ledde dock inte till att hovrätten ändrade tingsrättens fällande dom, utan denna fastställdes av hovrätten i dom den 27 mars 2018. Hovrättens dom fick laga kraft den 23 maj 2018 då Högsta domstolen beslutade att inte meddela prövningstillstånd (mål nr B 2020-18). Högsta domstolen har därefter i beslut den 25 juni 2018 (mål nr Ö 3015-18) beslutat att avslå THs resningsansökan.

De nu åtalade gärningarna har ägt rum i tiden efter hovrättens dom, dvs. den 29 mars 2018 – den 27 juni 2018.

Efter att hovrättens dom meddelats har TH således återfallit i våldsbrott mot EW och därvid under närmare tre månaders tid utsatt henne för en tillvaro av oupphörlig psykisk terror och upprepade fysiska ofredanden som kulminerade i en mycket allvarlig misshandel den 26 juni 2018, allt med direkt uppsåt att förmå henne att ta tillbaka sina uppgifter om den våldtäkt han tidigare utsatt henne för. Brottsligheten, särskilt misshandeln den 26 juni 2018, är mycket allvarlig och har begåtts i EWs hem där hon har rätt att känna sig trygg. Det är uppenbart att EW i egenskap av närstående varit i en skyddslös ställning och i en beroendeställning i förhållande till TH. Det är också uppenbart att EW lidit betydande men av de gärningar, särskilt den allvarliga misshandel, TH utsatt henne för. Gärningarna, särskilt misshandeln, har varit av särskilt hänsynslös art. Enligt min uppfattning är således flera av de kvalificerande omständigheter som enligt 17 kap. 10 § tredje stycket p. 1-3 brottsbalken särskilt ska beaktas vid bedömning av om brottet är grovt uppfyllda i detta fall.

Hovrättens domslut ska således fastställas.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Högsta domstolen har när det gäller frågor om gradindelning och rubricering nyligen gjort vissa generella uttalanden (se Högsta domstolens avgöranden den 14 december 2018 i mål B 5389-17, B 5253-17 och B 1751-18 ”Penningtvättshjälpen I-II” och däri anmärkta rättsfall). Högsta domstolen uttalar i nämnda rättsfall därvid bl.a. följande.

21. Vid gradindelade brott är varje grad att se som en egen brottstyp med en egen straffskala. Av hänvisningen i 29 kap. 1 § brottsbalken till den för brottet tillämpliga straffskalan följer att gradindelning i princip måste ske före straffvärdebedömningen. Det förhållandet att det, vilket utvecklas i det följande, finns ett nära samband mellan gradindelning och straffvärdebedömning påverkar inte denna prövningsordning (se t.ex. ”Brevinkastet” Högsta domstolens dom den 5 juli 2018 i mål B 4885-17 p. 19).

22. I vissa fall förekommer vid gradindelade brott s.k. kvalifikationsgrunder som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett visst brott är grovt, eller synnerligen grovt. I dylika fall tar bedömningen av rubriceringsfrågan sin utgångspunkt i dessa omständigheter (se ”Rånet i tobaksbutiken” Högsta domstolens dom den 10 oktober 2018 i mål B 2678-18 p. 7). En samlad bedömning måste emellertid alltid göras. Det betyder att det inte är nödvändigt att bedöma brottet som grovt när någon av de angivna omständigheterna föreligger och heller inte uteslutet att bedöma brottet som grovt i fall där ingen av de angivna omständigheterna är för handen. För att ett brott ska bedömas som grovt i sistnämnda fall krävs emellertid i princip att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering (se t.ex. ”De upprepade skattebrotten” Högsta domstolens dom den 13 juli 2018 i mål B 4680-17 p. 10 och ”Rånet i tobaksbutiken” p. 7, båda med vidare hänvisningar).

23. Även med utgångspunkt i den nyss angivna prövningsordningen finns det ett nära samband mellan gradindelning och straffvärdebedömning. Det beror på att gradindelningen i mer svårbedömda fall inte kan göras utan att det sker en värdering av hur allvarlig brottsligheten är. Den samlade bedömning som alltid måste göras kommer alltså ytterst – med reservation för att vissa faktorer som påverkar straffvärdet saknar betydelse för gradindelningen – att bygga på en värdering av om straffvärdet i det enskilda fallet med beaktande av förekommande kvalifikationsgrunder är sådant att det är motiverat att döma för grovt brott. När det inte finns några kvalifikationsgrunder angivna blir sambandet mellan de båda bedömningarna ännu tydligare.

Som jag redogjort för ovan har straffskalan för övergrepp i rättssak alltsedan brottsbalkens tillkomst ändrats ett flertal gånger i skärpande riktning. Införandet av det grova brottet och de senaste skärpningarna av straffskalan har, som framgår av motiven, skett främst mot bakgrund av att denna typ av brottslighet i stor utsträckning begås i kriminella miljöer och inom ramen för den organiserade brottsligheten och därvid anses systemhotande. Som tingsrätten anger utgör situationen i förevarande mål inte något typfall av när det grova brottet enligt motiven är avsett att tillämpas. Straffstadgandet om övergrepp i rättssak gäller dock generellt, varför det grova brottet inte kan anses reserverat för brott som begås i kriminella miljöer eller inom ramen för den organiserade brottsligheten. Som tingsrätten anger ska en helhetsbedömning av samtliga omständigheter kring brottet göras.

Något som också berörs i motiven (prop. 1996/97:135 s. 7 f.) är att övergrepp i rättssak är vanligt förekommande i samband med brott i nära relation. Mot bakgrund av lagstiftarens numera skärpta syn på den typen av brott med nyligen höjda minimistraff för de grova fridskränkingsbrotten samt införandet av 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen brottsbalken, dvs. att det vid straffvärdebedömningen i skärpande riktning ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person, torde domstolarnas bedömning av allvaret av och rubriceringen av de gärningar som ska prövas här ligga i linje med den skärpta synen i övrigt när det gäller brott i nära relation. Även i övrigt är det min uppfattning att domstolarnas bedömning av gradindelning och straffvärde i detta fall är i överensstämmelse med Högsta domstolens praxis.

Högsta domstolen har dock inte tidigare prövat frågor om gradindelning när det gäller övergrepp i rättssak. Inte heller huruvida domstolen i ett fall som detta ska döma för ett eller flera brott. Målet i sig är väl utrett och således lämpligt för en prövning i högsta instans. Jag motsätter mig inte att prövningstillstånd meddelas.

Bevisning

Till styrkande av att brottsligheten ska bedömas som grov och att straffvärdet av gärningarna är högt åberopas ljud- och bildupptagningen av förhöret med målsäganden samt rättsintyg, journalanteckningar och bilder över målsägandens skador från den 26 juni 2018 (förundersökningsprotokollet s. 5-10, s. 12-14 och s. 46-51).

Bevisningen åberopas genom hänvisning. Målet kan avgöras på handlingarna.

Petra Lundh

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum Malmö

Utvecklingscentrum Göteborg

Södertörns åklagarkammare i Stockholm (AM-86895-18)